

פרשת בהר

(כה, א—ז) בהר סיני סמך כי אני ה' אלהיכם (ס"פ דלעיל), לפי שבהר סיני בדיבור ראשון אמר אנכי ה' אלהיך וכשקרא השם הנכבד נתמלא כל העולם אש, קול ה' חוצב להבות אש (תהלים כט), לכך ההוגה השם באותיותיו בשרפה כר' חנניה בן תרדיון ט), כי ה' אלהיך אש אכלה הוא (דברים ד) כי באש ה' (ישעי' ו), א"כ המקלל למה בסקילה אלא לפי שהסקילה חמורה.

(ראויה ג) הייתה פרשה זו ג) שניתן בהר סיני שהרי כללותיהן ודיקדוקיהן הן נאמרו בסיני ד) אלא מגלגלין חובה על ידי חייב לכך סמך בהר סיני. סמך מקלל ט) לשמיטה, לומר לך הא דבפ' בתרא דקידושין ו) משפחה אחת היתה ולא רצו לגלותה אבל חכמים מוסרין אותה לבניהם ולתלמידיהם פעם אחת בשבוע.

שם ה' (ס"פ דלעיל) סמך לשמיטה, שם בן ד' אותיות חכמים מוסרין אותה לבניהם פעם אחת בשבוע ז).

ובני ישראל עשו ח, כי תבאו אל הארץ ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו (תהלים קה). שבת לה' ולא בשביל שתנוח ותגדל יותר ויותר.

ובשנה הז' בחר ט) הקב"ה בשביעית הזהיר על השמיטה שהיא כמו שבת. יובל כנגד שבועות, מה יובל מנה מ"ט ושנת נ' קדש כך שבועות מנה מ"ט יום ויום נ' קודש. וטעם זה לפי שיום אחד בשבת אחד שנה י), רצה הקב"ה שלא יהנו ממה שגדל בשבתות וימים טובים וצוה שמיטה בשנת ז' שהיא שס"ה ימים כך יש שבתות וימים טובים בו' שנים, ר' מאיר.

ושבתה הארץ מה שבת מוסיפין מחול על הקודש אף השמיטה י).

וע' יט) שמיטות ויובלות לא שמרו ישראל, כנגדן היו ע' שנים בבבל, וטמאה שבועים כנידתה (לעיל יב) שבעים כתי', וכתי' כטומאת הנידה היתה דרכם לפני (יחזקאל לו), לכך היתה ירושלים לנדה (איכה א), ע' שנה מקוטעים היו כמניין ניד"ה, והם לא חטאו אלא כמניין ניד"ה, ושנה אחת יותר מיכן יכ) ששנה בשבוע חשוב כשבוע שלם.

(א) ע"ז י"ח א'. (ב) ע"י ב"ב קי"ט א'. (ג) ר"ל פרשת המקלל. (ד) תר"כ.
(ה) ר"ל המקלל שהיה פסול ביחוסו. (ו) ע"א א'. (ז) קדושין שם. (ח) ס"פ דלעיל.
(ט) ויק"ר פכ"ט ט' ע"ש. (י) ר"ה י' א'. (י"א) ר"ה ט' א'. (י"ב) ע"י רש"י
בחוקותי כ"ו ל"ד. (י"ג) ע"י רש"י שם.

(שנת) [שבת] שבתון יהיה לארץ משמע לאחר כמה יג) שבתון יהיה לארץ שמוסיפין מחול על הקודש יהיה ימים יד).

תבואתם לא נאמר אלא תבואתה לפי שזמנו של זה אינו זמנה של זה, ועוד תבואת ה' מינין. ובשנה הזו, ואספת את תבואתה טו) פעמים אוסף בשביעית טז), כמו בנות שות יז) ותבואה שהשרישה ל' יום לפני ר"ה יח).
(ה) ענבי נזירך השמור ולא המופקר יט).

(ו) לכם לאכלה ולא לסחורה כ). לכם למעט ולא לאחרים כל). לתושבך מן הגוים כג). הגרים עמך [לרבות] את האכסניא כד). לכם לאכלה מיעט, לאוכלי אדם אין עושין מלוגמא רפואה כז).

(ח) וספרת לך שבע סופי תיבות בגי' זה בבית דין כט). שבע שבתות ו' תיבות בכל אחת ש', כן שיר השירים אשר לשלמה ישקיני מנשיקות, ו' שיניין, הרי הם שש שש טו), י"ח פעמים מ"ט שנים תתפ"ב שנים, ומזאת השנה עד שאמר המוכר לא ישוב אל הממכר (יחזקאל ז) השנה החמישית לגלות המלך יהויכין חמישית למלך צדקיהו טו) הוא תתפ"ב שנים י"ח פעמים מ"ט שנים. וכן שיר השירים טעם אחד כט). ימי שבע שבתות השנים בגי' עשה לשביעית אע"פ שאין היובל נוהג כט), וכן הלכה בפר' השולח גט י). ובשילהי מסכת שבועות סט) שמיטה משמטת אף השבועה, חכמים אומרים שביעית נוהגת אעפ"י שאין היובל נוהג נ).

(ט) והעברת שופר תרועה כן מתן תורה ביום ו' ויובל לשנת ו', יום לשנה, ובמתן תורה קול השופר (שמות יט) להודיע שיצאו לחירות, לכך פתח אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך, ואז ניתנה תורה שהיא חירות ג) מן המלכיות וממלאך המות, ולעתיד לבא על ידי שופר יצאו לחירות וזה וזה בראש השנה נד) שנ' (ישעי' כז) ביום ההוא יתקע בשופר וגו', לכך תקנו בתפילה תקע בשופר גדול לחירותינו. תעבירו שופר דרך עברתו ס). תעבירו שופר בכל התחלתן שבת שאין תקיעת שופר דוחה שבת אלא במקום ב"ד בארץ ישראל נו), זהו בכל ארצכם וקדשתם שאתם מקדשים שם החדש ולא בגבולין, וכן רמז במזמור הרנינו (תהלים פא) תקעו בחדש שופר שבת להודיע יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש תוקעין אבל לא במדינה נ).

יג) בכת"י ש': לאחר שנה שבתון. (ואולי לפ"ז קאי אלעיל ששנה בשבוע חשוב כשבוע שלם). יד) מו"ק ג' ב' ע"ש. טו) צ"ל ואספת את תבואתה ובשנה השביעית. טז) תו"כ. יז) שביעית רפ"ה. יח) עי' פ"ב דשביעית. יט) תו"כ. כ) בכורות י"ב ב'. כא) תו"כ. כב) שם. כג) שם. כד) ירו' שביעית רפ"ח. כה) תו"כ. כו) צ"ח, (ור"ל ש' שמספרו שלש מאות כפול שש הם י"ח). כז) עי' ערכין ל"ג א'. כח) צ"ב. כט) תו"כ. ל) גיטין ל"ז א' ע"ש. לא) מ"ט א', וצ"ע מה שייך לכאן. לב) תו"כ. לג) ויק"ר י"ח ג'. לד) עי' ר"ה י"א א'. לה) ר"ה ל"ד א'. לו) שם כ"ט ב'. לז) שם.

(י) וקראתם דרור בארץ רמו מבניין בית ראשון יהיו דרור שנים בארץ (מ).

(יד) אחוזתו, וכי תמכרו נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות (ט). או קנה מיד עמיתך דבר הניתן מיד ליד (מ) מטלטלין. ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך לא תהיה מוכר או קנה אלא לעמיתך (מט). אל תונו סמך אל אחוזתו, קיימא לן בפר' המקבל (מנ) ובפר' אלמנה (מג) אם יותר מחציו מאנהו יש אונאה לקרקעות. אל תונו איש את (עמיתו) [אחיו], במספר. רמו, אמר רבא (מ) כל דבר שבמידה ושבמניין אין בו אונאה.

(טו) שתי תבואות אין מותר לגאול בפחות מב' שנים (מט).

(יו) איש את עמיתו ויראת סופי תיבות שתות (מו) אע"ג דהאי קראי מיירי באונאות דברים בפ' הזהב (מ) רמו הוא מכל מקום. ויראת מאלהיך דבר המסור ללב (מט), לא יאמר זכור מעשיך הראשונים.

(יח) אני ה' אלהיכם, ועשיתם את חקותי עשה מצות לשם פועלם, במסכת נדרים (מט). וישבתם על הארץ לבטח לא בגולה (נ), ונתן לך שם לב רגז (דברים כח). לבטח ולא מפוזרין (מ).

(כא) וציויתי את ברכתי לכך סמך שמיטה למברך את השם (נ).

(יז) לא תונו, ועשיתם את חקותי אם היה בעל תשובה לא יאמר זכור מעשיך (ג).

(כג—כד) אתם עמדי, ובכל ארץ רמו בכל ארץ שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם (נ), זהו כי גרים ותושבים אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו (ט). אחוזתכם גאולה תתנו לארץ והארץ אזכר (להלן כו) בפ' יום טוב (ו) ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר (ישעי' כו) ומשם עתידה להיגאל, התנערי מעפר קומי שבי ירושלים (שם נב). גאולה תתנו בגי' גאלה מבתים ועבד עברי, כדאמ' בפ"א קידושין (ט).

(כה) גאלה תתנו לארץ, ומכר מאחוזתו ולא כל אחוזתו (מ), לכך סמך גאולה תתנו לארץ, וסמך גאולה לגאולה.

(כט) מושב עיר חומה בגי' למוקף (חומה) מיהושע (ט).

תמימה [בגי'] לשס"ה ימים (ס). אשר לא חומה לו קרי, אין לו (א) עכשיו והיה לו (קודם) חומה קודם לכן (מ).

לח) יומא ט' א'. (לט) קדושין כ"ו א'. (מ) ב"מ מ"ז ב'. (מא) תר"כ.
מב) ק"ח א' (כנראה כונתו למש"כ שם). (מג) כתובות צ"ט ב' ע"ש בתוס'.
מד) ב"מ נ"ו ב'. (מה) ערכין כ"ט ב'. (מו) ב"מ מ"ט ב'. (מז) שם נ"ח ב'.
מח) שם. (מט) ס"ב א'. (נ) תר"כ. (נא) שם. (נב) שבס"פ דלעיל.
נג) ב"מ נ"ח ב'. (נד) מגילה כ"ט א'. (נה) ברכות נ"ח ב'. (נו) ר"ה ל"א ב'.
נז) כ"א א'. (נח) תר"כ. (נט) ערכין ל"ב א'. (ס) שם ל"א ב'. (סא) שם ל"ב א'.

(לא) ובתי החצירים ב' חצירות של ב' בתי (סג). אשר אין להם אע"פ שיש להם כמי שאין להם (סג).

(לה) והחוקת בו מיד פן יתמוטט (סד). וחי (אחיד) [עמד], אל תקח מאתו נשך רמז מי שנוטל רבית לא יחיה לתחיית המתים כדא' בתנחומא (סו), וכן אמר יחזקאל (יח ע"ש) כספו נתן בנשך לא יחיה. ותושב וחי עמך בגי' זה שאוכל נבילות (סו), לכך אין כתי' כאן אחיד.

(לו) נשך בגי' זה נחש, לעתיד לבא אין הנחש מתרפא (סו), ונחש עפר לחמו (ישעי' סה), כן לוקח נשך לא יחיה, ששקל רבי"ת כמו תרי"ב מצות, לכך סמך וחי עמך. ומי שיש לו ערלה ואינו נימול לא יחיה (סו), שני' (יחזקאל לו) בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה, ולפי שנברא אותן מן העפר, לכך סמך וחי אחיד עמך.

(לח) ובמרבית לא תתן אכלך, אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי ויאכילך את המן (דברים ח). הוצאתי אתכם על תנאי שתקבלו פרשה ריבית שכל המודה בה כמודה ביציאת מצרים (סו). לכם לאלהים, וכי ימוך מצינו ביעקב שלא היה לו לחם, והיה ה' לי לאלהים (בראשית כח), מיכן שרוב צדיקים גמורים עניים שאין אדם זוכה לב' שלחנות כדי שיוכו בהם העשירים (ט), ועל גמילות חסדים העולם עומד (טו).

(לט) וכי ימוך אחיד עמך מיכן ויהיו עניים בני ביתך, בשילהי פ' הזהב (עג). אחיד עמך ונמכר לך בגי' בנמכר (לך) לפני היוכל (עג).

(מא) הוא ובניו עמו מלמד שרבו חייב במוזנות (עו). ואל אחוזת אבותיו ישוב, כי עבדי הם ובא לציון גואל ולשבי פשע (ישעי' נט) ישראל ישובו על אדמתם כשישובו בתשובה ויהיו עבדי.

(מד) אשר יהיו לך בא על שפחתו וילדה ממנו בן מותר לשעבדו (עס). (מה) וגם מבני התושבים לרבות בכל המקומות חוץ מן הגולדים בארצכם (עו). מהם תקנו ולא מכנעני הבא על האחת מן האומות (עו).

(מו) לאחוזת, והתנחלתם עבדא כמקרקעי דמי לקנות בכסף בשטר ובחזקה (עט). לעולם כהם תעבדו אין להם מהם צדקה (עט) מצוה לזון את

סב) שם ל"ג ב'. סג) שם. סד) תו"כ. סה) ל"מ רק בשמו"ר פל"א ו' ובפדר"א פל"ג. סו) תו"כ. סז) ב"ר פ"כ ה'. סח) עי' אבות פ"ג מ"א, ואולי כונתו לדמות גם ענין המילה שהיא ברית (אותיות תרי"ב כמו רבית) והפסוק שמביא שייך לרבית כדאיתא בפדר"א פל"ג. סט) תו"כ. ע) ברכות ה' ב' ע"ש בתוס'. עא) אבות ספ"א. עב) ב"מ ס' ב'. עג) קדושין ט"ו א'. עד) שם כ"ב א'. עה) תו"כ. עו) עי' קדושין ט"ו ב'. עז) שם. עח) שם כ"ב ב'. עט) אולי צ"ל אלא צדקה.

העבדים יעט). בהם תעבדו ולא בטובים כל כך כמו טבי עבדו דרבן גמליאל כשר היה ט).

(מז) וכי תשיג יד גר ותושב עמך העשיר שנדבק עמו ט), כמו וגם ללוט ההולך את אברהם היה צאן ובקר ואהלים (בראשית יג). לגר צדק ט). תושב עמך לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברים יד). לעקר לית ט), זו ע"ז שצריך לשרש אחריה לעוקרה. משפחת גר זה הגוי. ולמה הקדים לעקר משפחת גר, אלא הגוי נקרא אחר ע"ז, ובעל בת אל נכר (מלאכי ב).

(מח) גאולה תהיה לו מיד פן יטמע בין הגוים פו).

(מט) או דודו או בן דודו יגאלנו לפי שאם לא היה ירשיהם יפו) היו יורשים אותו.

(נא) רבות בגי' יוצא בגירעון כסף פה).

י"ד יובל בפרשה, י"ד יובלות עשו ישראל בארץ ישראל ט), ובגי' תשי"ז ט), וכן עיכבו י' שבטים בארץ עד הושע בן אלה, ואש"ר חר"ב גאותך (דברים לג). מן גאולה תתנו לארץ עד ואם לא יגאל סופי פסוק ט) ת' תיבות ובהם י"ט גאולות, גאולה, גאלו, וגאל, לא יהיה לו גואל, גאלתו, גאלתו, לא יגאל, גאולה, גאלת, יגאל(נה), גאלה, יגאלנו, יגאלנו, ונגאל, גאלתו, [גאלתו], לא יגאל. ג' גאלה כנגד ג' גליות שנגאלו מהם, בבל מדי ואדום, ג' לא ט) נגד י' שבטים שלא נגאלו. י"ט, כנגד י"ט ברכות, לכך צריך גאולה בראש לסמוך גאולה לתפילה ז), ובסוף צורי וגואלי, כימי צאתך מארץ מצרים (מיכה ז) כשם שגאלנו ממצרים כך יגאלנו מאדום, לכך ת' ט) תיבות מגאולה ראשונה עד סוף לא יגאל.

(נה) כי לי בני ישראל עבדים יכול כעבד שיוצא לחירות כך ישראל, לכך עבדי הם, כל מקום שג' לי לעולם ז), כמו עבד כנעני לעולם בהם תעבדו.

שער הפונה. כי לי בני ישראל עבדים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים הרי כמדבר אחר ענייני ישראל ואחר כך פונה ומדבר לעצמם אני ה' אלהיכם, כן רוב פסוקים שמדברים ביציאת מצרים פונים לכאן ולכאן, כי ישראל מקצתן היו בארץ גושן ומקצתן היו בצוען עם אפרים ומנשה בעיר

*עט) עי' גיטין י"ב א' ל"ז ב' וירי' ב"ק פ"ח ה"ד. ט) עי' ברכות ט"ז ב'. פא) תר"כ ע"ש. פב) תר"כ כל הענין. פג) מסרה. פד) תר"כ. *פד) נדצ"ל לו יורשים. פה) תר"כ. פו) עי' בעה"ט (מהדורת רייניץ ובהערות שם). פז) צ"ע, ועי' מש"כ רבינו בפר' וארא בפ' וגם הקימותי. פח) צ"ח, וכנר' ר"ל עד ואם לא יגאל בתרא הנזכר בסוף פסוקי דיני הגאולה. פט) ר"ל ג' לא יהיה גואל לא יגאל לא יגאל. צ) ברכות ד' ב'. צא) כנגד וענו אותם ארבע מאות שנה. צב) ויק"ר פ"ב ב'.

המלוכה. לפעמים מדבר בישראל ופעמים בערב רב. ופעמים צבאות ישראל ופעמים כנגד צבאות ישראל מלאכי השרת (ג). ואמר בזה הפסוק כי לי בני ישראל עבדים המפוזרים בכל מלכות מצרים, זהו עבדי הם אשר הוצאתי מארץ מצרים, זהו בכל מלכות אני ה' אלהיכם.

(כו, א) לא תעשו לכם אלילים כי ראיתם בכל אלהי מצרים אעשה שפטים (שמות יב). ואכן משכית לא אסרה תורה אלא על רצפת אבנים פישוט ידים ורגלים (יז).

(ב) את שבתותי תשמרו סמך לע"ז, כי שקולים הם ככל התורה (ה). ועוד כי כל שומר שבת מחללו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מחול לו (ז), וכת' בשבת מחלליה מות יומת (שמות לא) ובדור אנוש כת' אז הוחל לקרא [בשם] ה' (בראשית ד) לכך אמרו חכמים כדור אנוש. את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו לפי שהיו במקדש מחללים שבת בקרבנות על כן (ל) הזהירם על השבת שלא יאמרו הכהנים מחללים השבת במקדש אף אני כן.

חפלת בהר סיני